

СТРІЙ

№5, 2023

дослідження з історії одягу

Стрій – науково-популярний журнал, присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, дослідження текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилнології. Чільне місце у журналі посідають статті, присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.

Історичний стрій

Сергій Шаменков

Поясний одяг скіфів та сарматів 3

Сергій Шаменков

Шкіряні каптани з лосиної шкіри
у гардеробі української шляхти та козацької
старшини..... 33

Сергій Шаменков

Гвардійська рота Кардинала
«Gardes du Cardinal». Одяг і озброєння
у 20–30-ті рр. XVII ст. 37

Сергій Шаменков

Образи мешканців Гетьманщини
1740-х років зі збірки Фрідріха
Вільгельма Бергольца 47

Сергій Шаменков

Одяг підрозділів урядових військ Речі
Посполитої та загону шляхетсько-селянської
самооборони «Смоляки» в період діяльності
Олекси Довбуша та Василя Баюрака 59

Уніформологія

Артем Папакін

Однострої польських парамілітарних
організацій Східної Галичини
(1910–1914 рр.) 75

Максим Ющенко

Петлиці Легіону УСС в 1914–1919 рр. 91

Спорядження

Володимир Прокопенко

Парні застібки-гачки в складі
сагайдачних та портупейних поясів
Східної Європи XVI–XVII ст. 103

Володимир Прокопенко, Владислав Безпалько

Перший погляд на ручні сталеві мусати
Східної Європи XVII–XVIII ст. 125

ISSN 2706-7203 (друкована версія), **ISSN 2706-7211** (електронна версія)

Редакційна колегія

Прокопенко В.М., к.х.н. (Київ)
Адаменко Д.В. (Київ)
Папакін А.Г., к.і.н. (Київ)
Сичевський С.В. (Київ)
Тоїчкін Д.В., к.і.н. (Київ)
Шаменков С.І. (Одеса)
Щибря В.В., к.і.н. (Київ)

Над випуском працювали

Головний редактор –
Прокопенко В.М.
Редактор – Папакін А.Г.
Технічний редактор та
дизайн – Безобчук О.В.
Перекладач –
Лісниченко О.І.

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 23861-13701 Р від 19.04.2019

Адреса: Україна, 03058, а/с 9,
Прокопенко Володимир Михайлович
Сайт: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Малюнок на обкладинці:

Скіф та сармат.
Малюнок Сергія Шаменкова

Журнал опубліковано за посиланням:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_5_2023

Striy. Historic Clothing Studies

Striy is a popular science journal on the research of the history of clothing. The journal publishes scientific and popular materials on the history of clothing and uniforms, studies on textiles and accessories for civil and military suits, phaleristics and vexillology. A major place in the journal will be allocated for articles on the issues of practical reconstruction of individual items and technologies, as well as comprehensive sets of clothing and equipment.

The journal is published once a year and distributed electronically free of charge.

Historical Clothing

Serhii Shamenkov

Waist clothing of Scythians and Sarmatians 3

Serhii Shamenkov

Leather kaftans (buff-coats) made of elk skin
in the wardrobe of the Ukrainian nobility
and Cossack officers 33

Serhii Shamenkov

Cardinal's Guard Company «Gardes
du Cardinal». Clothing and equipment
in 1620–1630s. 37

Serhii Shamenkov

Images of the Hetmanate residents
in the 1740s from the collection of
Friedrich Wilhelm Bergholz 47

Serhii Shamenkov

Clothing of the government troops
of the Polish-Lithuanian Commonwealth
and the “Smolacy” unit of noble and peasant
self-defense during the period of activity
of Oleksa Dovbush and Vasyl Bayurak 59

Uniformology

Artem Papakin

Uniforms of Polish Paramilitary Organizations
in Eastern Galicia (1910–1914) 75

Maksym Yushchenko

Collar patches of the Ukrainian Sich
Riflemen in 1914–1919 91

Equipment

Volodymyr Prokopenko

Hook-and-bar belt buckle as part of
sahajdak and sabre belts of Eastern Europe
in the 16th–17th centuries 103

Volodymyr Prokopenko, Vladyslav Bezpalko

First glance on honing steels in Eastern
Europe in 17th–18th centuries 125

ISSN 2706-7203 (print version), **ISSN 2706-7211** (online version)

Editorial Board

Prokopenko V.M., PhD (Kyiv)
Adamenko D.V. (Kyiv)
Papakin A.G., PhD (Kyiv)
Sychev's'kyj S.V. (Kyiv)
Toichkin D.V., PhD (Kyiv)
Shamenkov S.I. (Odesa)
Shchybria V.V., PhD (Kyiv)

Editorial Board of the Volume

Chief Editor –
Prokopenko V.M.
Editor – Papakin A.G.
Technical Editor and Design –
Bezobchuk O.V.
Translator –
Lisnychenko O.I.

Registered Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration:
KB № 23861-13701 P from 19.04.2019

Address: Ukraine, 03058, PO Box 9
Prokopenko Volodymyr
Site: <http://striy.org.ua>
E-mail: email@striy.org.ua

Drawing on the cover:

Scythian and Sarmatian.
Drawing by Serhii Shamenkov.

The journal published by the link:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_5_2023

Максим Ющенко

Петлиці Легіону УСС в 1914–1919 рр.

Ключові слова: *Українські січові стрільці, Галицька армія, однострій, петлиці, зубчатка.*

Стаття присвячена петлицям Українських січових стрільців – формування українців австро-угорської армії та Галицької армії. Проаналізовано чималу кількість фотографій, що дозволило простежити еволюцію офіційних відзнак на комірах УСС і використання ними нерегламентованих петлиць. Виділено основні типи петлиць, що носилися в Легіоні УСС на комірах кітелів та шинелей, встановлено хронологію їх використання, а також ідентифіковано невідомі раніше різновиди шинельних петлиць.

Maksym Yushchenko

Collar patches of the Ukrainian Sich Riflemen in 1914–1919

Keywords: *Ukrainian Sich Riflemen, Galician Army, uniform, collar patches, zubchatka.*

The article is devoted to the collar patches of the Ukrainian Sich Riflemen – the formation of Ukrainians of the Austro-Hungarian army and the Galician army. A considerable number of photographs were analyzed, which made it possible to trace the evolution of official insignia on the collars of the Ukrainian Sich Riflemen and the use of non-regulated buttonholes. The main types of buttonholes worn in the Legion of Ukrainian Sich Riflemen on the collars of tunics and great coats were identified, the chronology of their use was established, and previously unknown varieties of coat collar patches were identified.

Ющенко Максим Володимирович

Незалежний дослідник, військово-історичний реконструктор, м. Київ, Україна.

Yushchenko Maksym

Independent researcher, historical reenactors, Kyiv, Ukraine.

e-mail: max.v.yushchenko@gmail.com

Легіон Українських січових стрільців (УСС) – добровольча військова формація з українців Австро-Угорщини, що була створена в 1914 р. з початком Першої світової війни та діяла у складі австрійського війська до кінця війни в 1918 р. Після розвалу Австро-Угорщини Легіон УСС взяв активну участь у Перших Визвольних змаганнях у складі Галицької армії.

Весь період існування Легіону УСС бажання його вояків підкреслити свою належність до окремого національного українського підрозділу зумовлювало використання нерегламентованих відзнак та елементів уніформи. Найбільш відомою та легко впізнаваною відзнакою була «чічка» – кругла кокарда з матерії в національних синьо-жовтих кольорах, яку носили збоку на солдатських та офіцерських кепі протягом усієї війни (Мал. 1) (Konyago and Ladyzhynsky 7, 52; *Сьпіваник*; Монолатій 17, 50; «Сборник исторических фотографий»). Також використовувалися нарукавні синьо-жовті стрічки (які не набули широкого поширення), а в спогадах М. Угрин-Безгрішного є згадка про вимогу австрійського військового командування на самому початку формування Легіону УСС про носіння легіонерами «жовто-чорних перепасок» на рукаві як знаку належності до «комбатантів». Крім «чічки», носилися різні патріотичні значки як довоєнних українських організацій, так і випущених уже в період існування Легіону УСС (Думін 368; Лазарович *Легіон* 169, 170; Лазарович «Ідеологія» 62; Монолатій 16–24; Угрин-Безгрішний 73).

Ситуація з уніформою в перші місяці існування Легіону УСС була досить складною. За умовами імператорського патенту, на підставі якого формувалася Легіон, уніформою, спорядженням та зброєю він мав забезпечуватися самостійно, за власні кошти. Цим питанням займалася Українська Боева Управа та окремі представники, фактично всі кошти збиралися з пожертв та власних заощаджень. Крім того, формування Легіону УСС відбувалося під час стрімкого розвитку російського наступу на Галичину, поразки та відступу австрійського війська. Це створювало серйозні організаційні проблеми, а також змусило перевозити добровольців зі Львова спочатку в Стрій, а потім взагалі на Закарпаття. Як наслідок, непроста задача повністю забезпечити 2500 добровольців,

прийнятих до Легіону УСС, розтягнулася в часі і не могла бути легко вирішена.

При оголошенні набору добровольців у серпні 1914 р. члени довоєнних українських парамілітарних організацій «Сокіл», «Січові стрільці» та ін., що зголосилися до вступу в Легіон УСС, приходили в уніформі цих організацій, зазвичай цілими підрозділами. Відповідно, першими петлицями з ранговими відзнаками стали прийняті в цих організаціях зразки, але вони не поширювалися на решту легіонерів. Так, у «Січових стрільців» ранги позначалися поперечними синіми пасками на комірці у підстаршин, срібними – у старшин (Мал. 2) (Гнаткевич та ін. 1955: 22, 28; Гнаткевич та ін. 1991: 10; Папакін 46). У «Сокільських стрільців» ранги позначалися трикутниками (Мал. 3) (Гнаткевич та ін. 1991: 14; Ріпецький бл. XIV; Липовецький 15). З огляду на фото С. Горука з такими петлицями (Мал. 3, б), правильно сказати «шеврон кутом догори», а не «трикутник». Імовірно, шеврон був жовтим, накладеним на синю петлицю. Петлиці на фото В. Сроковського з тих же «Сокільських стрільців» виглядають дещо інакше (Мал. 3, в). Вочевидь, він мав інший ранг, і два шеврони були нашиті прямо на комір, без синьої підкладки. Більшість же інших добровольців Легіону УСС приходила у своєму цивільному одязі (Гнаткевич та ін. 1991: 10, 11, 13–15, 17, 22, 28; Гнаткевич та ін. 1955: 10, 13–17; Думін 24, 25, 38, 39; Лазарович *Легіон* 226, 256; Липовецький 15, 19; Монолатій 22, 31, 32).

Протягом осені 1914 р. легіонерів поступово одягають у частково закуплену, частково отриману від різних підрозділів арміїську уніформу (вживану), переважно австрійського ландверу, ландштурму, а також угорського гонведу. Наприклад, під час перебування на Закарпатті у вересні 1914 р., частину форми легіонери отримали від запасного батальйону 35-го полку крайової оборони (ландвер), що стояв тоді в Мукачеві. Уніформа ландверу та ландштурму мала петлиці зеленого кольору (grasgrun), уніформа гонведу мала сірі петлиці (schiefergrau). Скоріше за все, з цими ж петлицями уніформа надходила і до Легіону УСС. З полків спільного війська уніформа могла надходити з петлицями належних цим полкам кольорів. Старшини, що переводилися до Легіону УСС, прибували у формі з петлицями

а

б

в

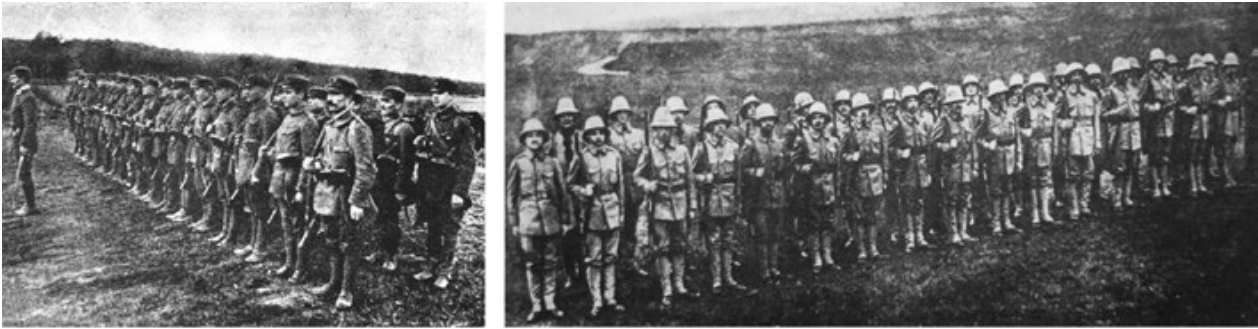

г

д

Мал. 1. (а) – «Чічка» – кругла кокарда з матерії (за V. Konyago та O. Ladyzhynsky).
(б) – Зображення «чічки» на обкладинці збірника пісень УСС, 1918 р. (в) – Зображення «чічки» на листівці, присвяченій УСС (малюнок Ю. Буцманюка, 1918 р.) (за І. Монолатієм). (г) – «Чічка» на кепі вояка легіону УСС, 1915 р. (за І. Монолатієм). (д) – «Чічки» на кепі вояків легіону УСС, 1915 р. (за V. Konyago та O. Ladyzhynsky).

а

б

в

г

Мал. 2. (а) – Чета товариства «Січові стрільці I» з м. Борислав, під командою К. Гутковського (за Б. Гнаткевичем). (б) – Чета товариства «Січові стрільці II» (за Б. Гнаткевичем). (в) – Петлиці сотника І. Устияновича (Січові стрільці I) (за А. Папакіним). (г) – Петлиці К. Гутковського (Січові стрільці I) (за Б. Гнаткевичем).

а

б

в

Мал. 3. (а) – Група «Сокільських стрільців» (за Б. Гнаткевичем). (б) – Петлиці С. Горука (Сокільські стрільці) (за С. Ріпецьким). (в) – Петлиці В. Сроковського (Сокільські стрільці) (за С. Липовецьким).

кольору свого полку або роду військ. Таким чином, восени 1914 р. вояки Легіону УСС одночасно носили уніформу як парамілітарних організацій (в т.ч. і шапки «мазепинки»), так і різних полків австрійського та угорського війська, з петлицями різних кольорів чи взагалі без них (Мал. 4) (Гнаткевич та ін. 1955: 21, 22; Липовецький 19; Сварник 14). Все це надавало воякам Легіону дуже строкатий вигляд,

що підкреслювалося також і різноманітним озброєнням (Думін 39, 53, 60, 61, 328; Монолатій 45; Гнаткевич та ін. 1991: 19, 21–23).

Зрештою, наприкінці 1914 – на початку 1915 рр. питання уніформи, екіпірування та озброєння вирішується остаточно – постачання перебирає на себе австрійське військове міністерство. Вояки Легіону УСС отримують нарешті повні комплекти австрійської стандартної

а

б

в

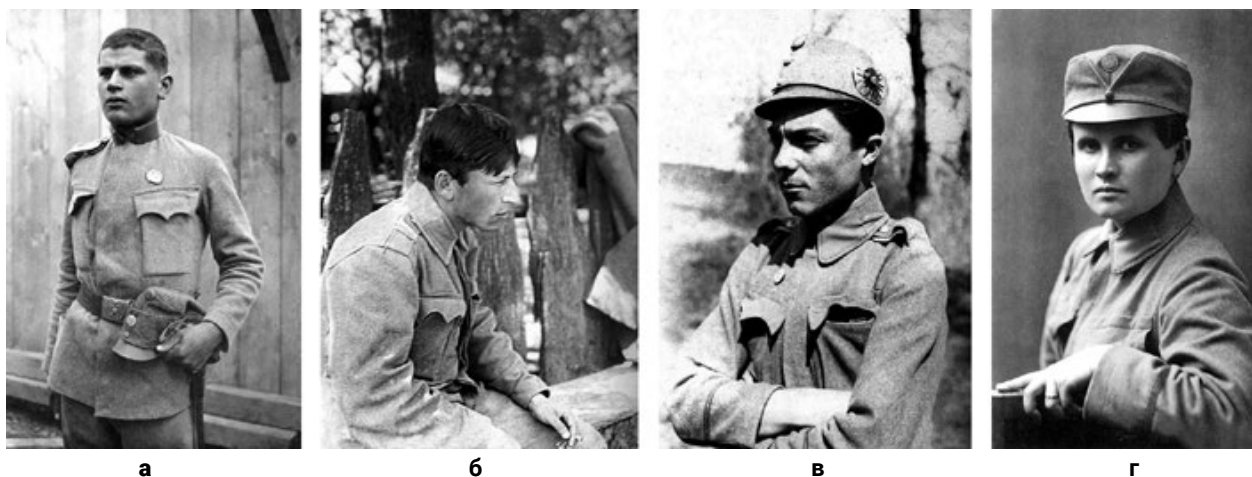
г

Мал. 4. (а) – Легіонери УСС в одностроях спільного війська та «гонведу», 1914 р. (за Б. Гнаткевичем). (б) – Легіонери УСС в одностроях спільного війська та «гонведу», 1914 р. Замість армійських кепі, вояки залишили «мазепинки» товариства «Січові стрільці І» (за С. Липовецьким). (в) – Легіонери УСС в одностроях спільного війська, 1914 р. На поясах добре видно довгі багнети до гвинтівок системи Верндля (за Б. Гнаткевичем). (г) – Легіонери УСС в різних одностроях. Крайній правий в мундирі австрійського ландверу (зелені погони та обшлагі) (за І. Сварником).

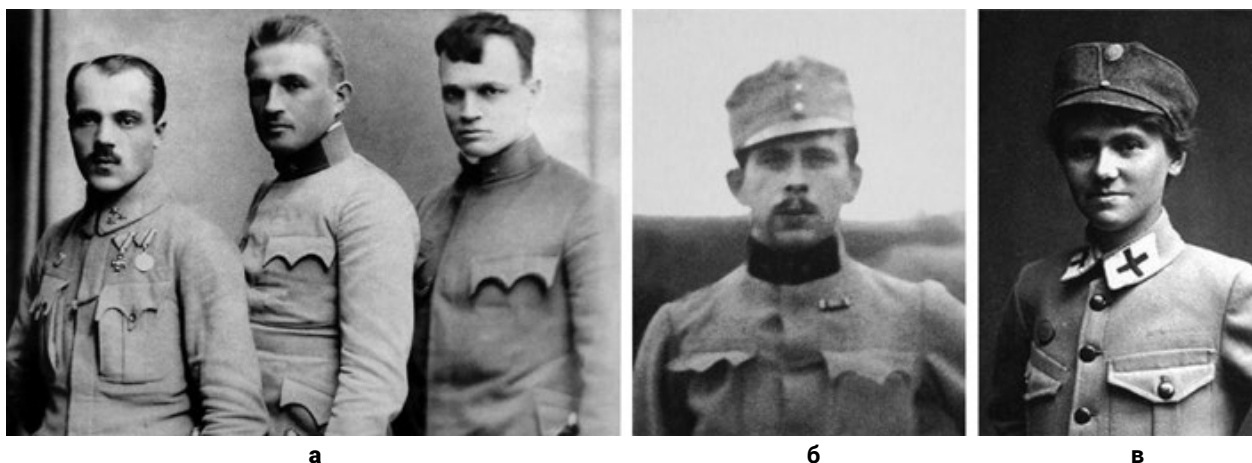
уніформи, спорядження та зброю. Попри те, що Легіон УСС відносився до австрійського ландверу, замість зелених петлиць «прикладним кольором» для петлиць було визначено світлосиній (lichtblau) (Монолатій 25; Лазарович *Легіон* 171). Добровольчі формації (українці, поляки, тірольці) самостійно обрали кольори для петлиць, а для українців Галичини синій колір

був традиційним, зокрема, золотий галицький лев зображувався саме на синьому фоні.

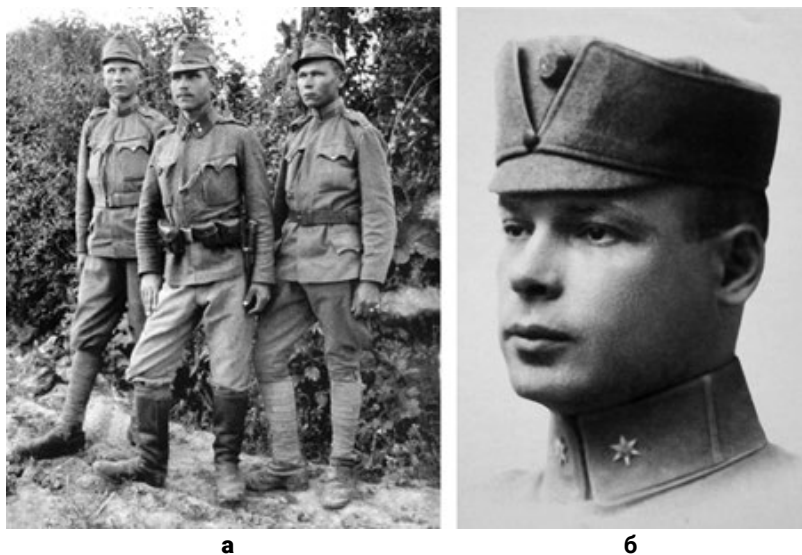
Перелік військових звань у Легіоні УСС загалом відповідав діючому переліку австрійського війська (за окремими виключеннями), але до звання вояків від капрала до капітана повинно було додаватися слово «легіон», тобто «легіон-капрал», «легіон-лейтенант» і т.д. Також

Мал. 5. (а-в) – Мундирні петлиці рядового стрільця, 1915 р.; (г) – мундирні петлиці Г. Дмитерко, 1917 р.

Мал. 6. (а) – Петлиці офіцерів (старшин), 1915 р. (за С. Липовецьким). (б) – Петлиці лікаря, 1915–1916 рр. (за С. Липовецьким). (в) – Петлиці санітарки товариства Червоного хреста, 1917 р. (за С. Липовецьким).

Мал. 7. (а) – Петлиці рядових стрільців та вістуна (капрала) з однією смужкою, друга половина 1916 р. (б) – Петлиця чотаря Д. Катая з однією смужкою, 1916 р. (за С. Липовецьким).

а

б

в

г

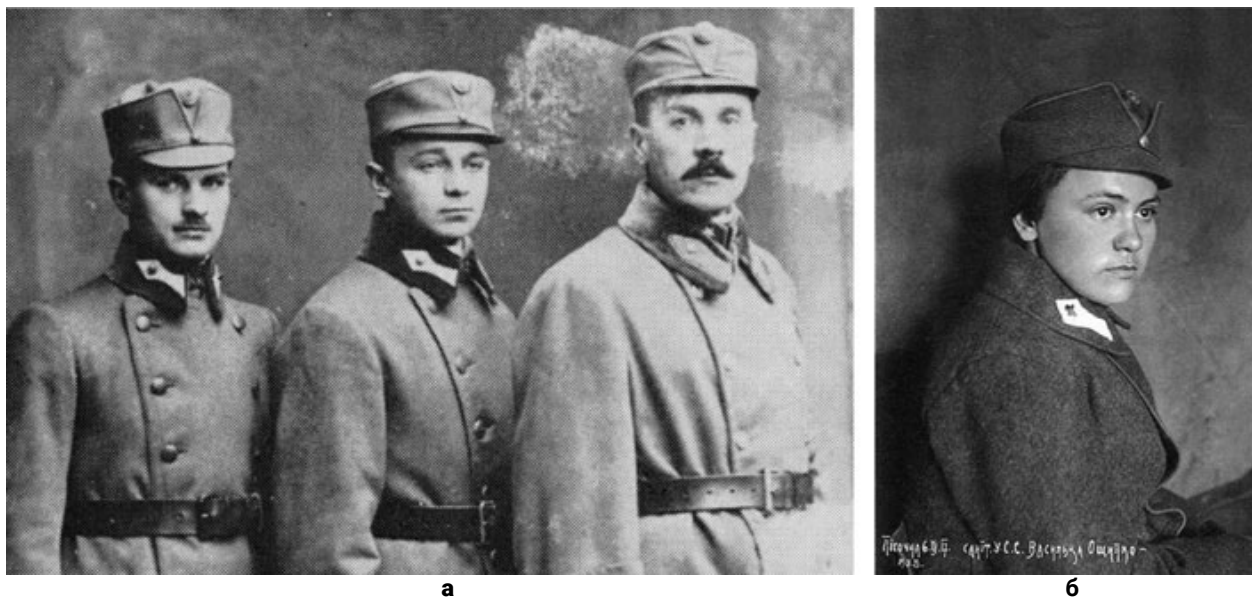
д

Мал. 8. (а, б) – Двоколірні стрічки на комірі. (в–д) – Двоколірні стрічки на комірі (за С. Липовецьким).

використовувались українські назви рангів – відповідники австрійських військових звань.

Рангові відзнаки, які позначали військові звання, в Легіоні УСС були прийняті австрійського зразка, у вигляді целулоїдних 6-променевих зірочок для унтер-офіцерів (підстаршин) та жовтого галуна по краю петлиці у фельдфебеля

(підхорунжого). Феріх (хорунжий) – проміжне звання між унтер-офіцерами та офіцерами, мав жовтий вузький галун по краю петлиці та срібну зірку. Ober-офіцери (старшини) від лейтенанта (четаря) до гауптмана (сотника) мали на петлицях золоті зірки, вишиті з канітелі. Штаб-офіцери (старшини) від майора до

Мал. 9. (а) – Шинельні петлиці старшин (офіцерів), 1914–1918 рр. (за С. Ріпечким).
(б) – Шинельні петлиці санітарки товариства Червоного хреста, 1915–1917 рр. (за І. Монолатієм).

полковника мали на петлицях широкий золотий галун, на якому нашивалися срібні зірки, вишиті з канітелі (Монолатій 30).

На відміну від регулярного війська, в добровольчих формаціях зірочки мали розташовуватися в ряд по горизонталі, а не по вертикалі (2 зірки) та трикутником (3 зірки), але на практиці в Легіоні УСС цієї вимоги не завжди дотримувалися. А вимогу носити замість армійських 6-кутних зірок 4-кутні «розетки» військових чиновників у Легіоні УСС проігнорували (Монолатій 30).

На шинельних петлицях в австрійському війську (та Легіоні УСС) звання не позначалися, лише в офіцерів пришивався гудзик біля краю петлиці. Протягом 1915 та більшої частини 1916 рр. у Легіоні УСС (з 9 серпня 1915 р. – офіційна назва «І полк Українських січових стрільців») використовувалися сині петлиці (піхота і технічна сотня) (Мал. 5) («Сборник исторических фотографий»), лікарі та санітари носили чорні, санітарки-легіонерки з товариства Червоного хреста носили білі з червоним хрестом (Мал. 6, б, в) (Липовецький 50, 52). Відмінності тонів і відтінків петлиць офіцерів, підофіцерів та рядових Легіону, видимі на різних фото, можуть пояснюватися як належністю до різних служб, так і різним матеріалом петлиць і умовами освітлення, що добре проілюстровано на (Мал. 6, а) (Липовецький 77). Упевнено впізнаються лише

чорні петлиці медиків (Монолатій 75; Липовецький 5, 14, 22, 24, 26, 30, 50, 52, 77, 90, 91).

В серпні 1916 р., для підкреслення національного характеру Легіону УСС, петлиці (вилогі) дещо змінюють: «Як характеристична відзнака на ковнірі для офіцерів і мужви Українського Легіону є на кінці яносиних вилог, зглядно 1 цм. широкого паска пароль – поперечний пасок на 1 цм. широкий з жовтого сукна. Наказ по Легіону ч.66 від 7 серпня 1916 року» (Мал. 7) («Сборник исторических фотографий»; Липовецький 33). Це зробило петлиці Легіону помітними серед петлиць інших полків армії (Ріпечкий 414; Монолатій 24–25).

Висока вартість та нестача фарбників для сукна змусили австрійську владу до економії. Кольорові петлиці були скасовані для всього війська наприкінці 1916 р. Замість них наказом від 27 листопада 1916 р. запроваджувалися тонкі стрічки «прикладного кольору» полку, які нашивалися поперек коміру по місцю, де раніше був край петлиці. Це співпало із введенням у війську нового зразка мундиру із відкладним коміром замість коміру-стійки. В Легіоні, де вже третій місяць на мундирах офіційно носили двокольорові петлиці, ввели двоколірну синьо-жовту стрічку, що нашивалася поперек коміру відповідно до наказу (Мал. 8) (Думін 368, 369; Лазарович *Легіон* 172; Липовецький 33, 36, 43, 57, 58, 61, 65, 66, 87, 93; Монолатій 30, 31).

а

б

в

г

Мал. 10. (а) – Шинельні петлиці зразка УСС, жорсткий варіант. На фото підхорунжий Л. Гриніщак, 1916 р. (за С. Липовецьким). (б) – Шинельні петлиці старої форми, але в кольорах УСС, чотар М. Никорак, 1917 р. (за С. Липовецьким). (в) – Шинельні петлиці зразка УСС, м'який варіант. На фото сотник О. Левицький, 1917 р. (за Р. Ковалем). (г) – Шинельні петлиці зразка УСС для рядових, м'який варіант. 1917–1918 рр.

На шинелях з 1914 р. використовували стандартні петлиці 5-кутної форми з вирізами бічних сторін (Мал. 9) (Ріпецький вкл. XLIII; Монолатій 75). Колір також мав бути синій, як і в мундирних петлицях. По збережених фотографіях, на яких можна роздивитися коміри шинелей, можна зробити висновок, що петлиці носили переважно лише офіцери Легіону. На фото рядових у шинелях, петлиць або немає взагалі, або неможливо чітко розрізнити їх наявність (Монолатій 9, 60; Липовецький 11, 18, 19, 23, 27, 34, 39, 42, 49; Гнаткевич та ін. 1991: 36, 78-80, 82, 89, 109).

Наприкінці 1916 р. в Легіоні УСС з'являється новий зразок шинельної петлиці. Найбільш

раннє відоме автору зображення з ними датоване 7 грудня 1916 р. – це фотографія підхорунжого УСС Леся Гриніщака (Мал. 10, а) (Липовецький 64). Петлиця має форму паралелограма, з поздовжньою смугою по центру. Крім форми паралелограма, використовувалась і стара 5-кутна петлиця з вирізами, на яку було накладено поздовжню стрічку. Офіцери (старшини) далі носили на кінці петлиці гудзик. За фотографіями схоже, що петлиці шилися у двох варіантах виконання: простіші м'які та накладені на жорстку основу. На чорно-білих фото петлиця світла, смуга темна; виходячи з передачі кольорів на чорно-білих фото тих часів та властивих

Мал. 11. – Художня реконструкція однострою стрільця Легіону УСС, 1917–1918 рр. Стрілець одягнений у зимовий однострій. На голові – «мазепинка» з металевим знаком з левом, що спирається на скелю. На грудях – знак з написом «УСС 1914». На комірці шинелі – сині петлиці у формі паралелограма з жовтою поздовжньою смугою (© А. Папакін).

Мал. 12. (а–в) – Перші зразки петлиць – «зубчаток» та рангових відзнак – «пружок» на рукавах, 1919 р. (за М. Чмиром). (а) – Зубчатка на комірі. (б) – Г. Коссак – проглядаються зубчатки на комірі та добре видно «пружки» полковника на рукавах. (в) – Стара фігурна синьо-жовта петлиця. (г) – Зубчатка зі смугою, підхорунжий М. Горбовий, 1919 р. (за Р. Ковалем).

для УСС кольорів, петлиця мала синій колір, а смуга – жовтий. Вочевидь, така петлиця в національних кольорах стала продовженням поступового впровадження виразних українських відзнак Легіону УСС (Мал. 10, б–г) (Липовецький 42; Коваль та ін. 305; Ковтун та Монолатій 124; *Українська революція*; Гнаткевич та ін. 1955: 87; Гнаткевич та ін. 1991: 82, 87, 119, 124, 157). На той момент у Легіоні вже відродили та поширювали носіння шапки «мазепинки» замість кепі австрійського зразка і впровадили свій зразок мундиру з відмінностями крою від австрійського (Мал. 11) (Думін 369–370; Лазарович *Легіон* 170; Монолатій 68).

Така петлиця зустрічається на низці фотографій (наразі автору відомо про 16) періоду 1917–1918 рр. При цьому на групових фотографіях видно, що масового поширення їх у Легіоні не відбулося – більшість носить старі фігурні петлиці, а петлиці нового зразка лише в одного-двох. Востаннє на фотографіях така петлиця зустрічається на фото зими 1918–1919 рр., коли Легіон УСС вже в складі Галицького війська брав участь в українсько-польській війні за відстоювання незалежності ЗУНР. На трьох фото зі схожими петлицями, які можна датувати періодом кінця 1918 – початку 1919 рр., кольори петлиць обернені.

Взимку 1918–1919 рр. у керівництві ЗУНР та Галицької армії піднімається питання створення вже суто української уніформи та рангових відзнак. Легіон УСС став першопрохідцем у цій темі, на свій розсуд розробивши та запровадивши у себе абсолютно нову систему петлиць та рангових відзнак, повністю відмінну від прийнятих

в австрійській армії. Так, замість синьо-жовтих шинельних петлиць та синьо-жовтої стрічки на комірі мундиру, було запроваджено кольорову фігурну петлицю – «зубчатку», що нашивалася на комір мундиру та шинелі, а відзнаки рангів (у вигляді стрічок – «пружок» замість австрійських зірок) переносилися з коміру на нижню частину рукавів мундирів та шинелей (Мал. 12 а–в) (Чмир та ін. 26, 27; Шурхало). Вочевидь, розроблена ця нова система була в січні – на початку лютого 1919 р. і тоді ж ухвалена командуванням Легіону УСС, оскільки вже в лютому такі петлиці та рангові відзнаки почало носити командування Легіону УСС та його старшини, а також Державний секретар військових справ ЗУНР Д. Вітовський, що зафіксовано на фотографії, датованій 14 лютим 1919 р. (Чмир та ін. 26).

Таким чином, у результаті чергового самовільного «доконаного факту», Легіон УСС прийняв для себе новий зразок петлиць та рангових відзнак. Вочевидь, саме ця діяльність звернула увагу військового керівництва, яке дало 31 січня 1919 р. офіційне доручення І. Боберському щодо розробки проєктів нової української уніформи та рангових відзнак. У лютому було підготовлено кілька проєктів, які в березні представили військовому керівництву Галицької армії. Після неодноразових зібрань керівництва та обговорення представлених проєктів уніформи та рангових відзнак, зрештою в квітні 1919 р. для всієї Галицької армії прийняли петлиці – «зубчатки» для мундирів і шинелей, та рангові відзнаки, вже запроваджені в Легіоні УСС (Чмир та ін. 25–29, 31–38).

На початку 1919 р. старі петлиці Легіону УСС «австрійських часів» остаточно вийшли з ужитку, поступившись новим петлицям – «зубчаткам», що прослужили вже до кінця існування УСС та Галицької армії. З цікавого варто відзначити, що на одному фото початку

1919 р. зафіксовано петлицю – «зубчатку» УГА, що має поздовжню стрічку. Ймовірно, це було наслідування старої петлиці УСС, оскільки зображений на фото М. Горбовий служив у Легіоні УСС (Мал. 12, г) (Коваль та ін. 165).

Бібліографія

- Гнаткевич, Б. та ін., ред. *Українські січові стрільці, 1914–1920*. Монреаль: Видавництво Ігоря Федіва, 1955.
- Гнаткевич, Б. та ін., ред. *Українські січові стрільці, 1914–1920*. Львів: Слово, 1991.
- Думін, О. *Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918*. Дрогобич: Коло, 2016.
- Коваль, Р., та ін., упор. *Гуцули у визвольній боротьбі: Спогади січового стрільця Михайла Горбового*. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика»; Київ: Історичний клуб «Холодний Яр», 2009.
- Ковтун, В., та І. Монолатій. *Українські січові стрільці – лицарі рідного краю*. Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2007.
- Лазарович, М. *Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба*. Тернопіль: Джура, 2005.
- Лазарович М. «Ідеологія українських січових стрільців крізь призму їхньої атрибутики.» *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, №29, 2017, с. 60–66.
- Липовецький, С. *Обличчя звитяги (Стрілецькі світлини)*. Львів: Видавнича компанія «АРС», 2012.
- Монолатій І. *Українські легіонери: Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 рр.* Київ: Темпора, 2008.
- Папакін А. ««Жупан історичний... шаровари козацькі»: псевдокозацькі елементи військового одягу українських збройних формувань 1917–1921 рр.» *Стрій*, №2 (ч.2), 2020, с. 43–64.
- Ріпецький, С. ред. *За волю України. Історичний збірник УСС. В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. 1914–1964*. Нью-Йорк: Видання головної управи братства українських січових стрільців, 1967.
- Сварник, І., упор. *Мала фотоенциклопедія Українських Січових Стрільців*. Львів: Галицька видавнича спілка, 2004.
- Сьпіваник Українських Січових Стрільців*. Відень: Заходом «Артистичної Горстки». Накладом «Центральної Управи Українських Січових Стрільців», 1918.
- Угрин-Безгрішний, М. *Нарис історії Українських Січових Стрільців*. Частина 1. Рогатин–Львів–Київ: Журавлі, 1923.
- «Сборник исторических фотографий «Украинские Сечевые Стрельцы».» *Історія держави Габсбургів*, www.ah.org.ua/sbornik-istoricheskix-fotografij-ukrainskie-sechevye-strelcy. Дата звернення 01 Жовтня 2023.
- Українська революція 1917–1921 років. *Військові підрозділи. Календар на 2017 рік*. Київ: Український інститут національної пам'яті, 2017.
- Чмир, М., та ін. *Галицька армія. 1918–1920*. Рівне: Видавець Олег Зень, 2008.
- Шурхало, Д. «100 років тому. Як Галицька армія почервоніла.» *Радіо Свобода*, 16 Лютого 2020, www.radiosvoboda.org/a/30437252.html. Дата звернення 01 Жовтня 2023.
- Konyago, V., and O. Ladyzhynsky. *The Legion of Ukrainian Sich Riflemen. Badges, Medals, and Other Items*. Toronto: Shevchenko Scientific Society, 2006.

Стрій – науково-популярний журнал, присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилології. Чільне місце у журналі посідають статті, присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.